

Velîd ile Süleyman halife olduklarında kendi hisselerini Ömer b. Abdülazîz'e bağışladılar. Ömer b. Abdülazîz halife olunca Fedek'i Hz. Fâtıma'nın torunlarına verdi, ancak halefi II. Yezîd burayı geri aldı. İlk Abbâsî halifesi Seffâh Fedek'i eski sahiplerine iade etti. Fakat bu durum uzun sürmedi ve Ebû Ca'fer el-Mansûr, Muhammed en-Nefsüzzekiyye ile İmam İbrâhîm'in isyanlarından sonra Fedek'i geri aldı. Halife Mehdi Fedek'i tekrar Ali evlâdına veriyse de Halife Hâdî-İlêlhak Ali evlâdının Fah'taki isyanından sonra araziyi aldı. Nihayet Me'mûn burayı yine Hz. Fâtıma'nın torunlarına verdi. Ancak daha sonra Mütevekkil-Alellah bu araziyi tekrar geri almış ve hâsîlatını sadaka olarak dağıtmıştır. Mes'ûdî (*Mürûcû'z-zeheb*, IV, 135) ve İbnü'l-Esir (*el-Kâmil*, VII, 116), Fedek'in Halife Muntasir-Billâh devrinde yeniden Ali evlâdına verildiğini kaydederler. Büyük bir ihtimalle Abbâsîler'in zayıfladığı dönemde Ali evlâdının elinden çıkmış olan Fedek bugün belde halkının özel mülkiyetinde bulunmaktadır (Belâdî, VII, 28).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsne'd, II, 463; Buhârî, "Megâzî", 14, 38, "Ferâ'iz", 3, "İ'tisâm", 5; Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, s. 55; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 352, 368; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 113 vd.; İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere*, I, 193 vd.; Belâzûrî, *Fütâh* (Fayda), s. 41-50; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 223; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 135; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 224-225; VII, 116; Ya'kûbî, *Mu'cemû'l-büldân*, IV, 238-240; İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Minhâcû'l-kerâme* (İbn Teymiye, *Minhâcû's-sünne* içinde), Kahire 1328/1962, s. 109-110; Zehebî, *el-Muntekâ min Minhâci'l-i'tidâl* (nşr. Muhibbuddîn el-Hatib), Dimaşk, ts., s. 195-200; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 218-220; Firûzâbâdî, *el-Megânimü'l-mûtabe ft me'âlimi'lâbe*, Riyad 1389/1969, s. 311-315; *Tecrid Tercemesi*, VIII, 205, 431; X, 168; *Kâ-mûsû'l-a'lâm*, V, 3349; Reşîd Rızâ, *Tefstrü'l-menâr*, IV, 413; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 396; Hamed el-Câsir, *el-Mu'cemû'l-cuğrâfi li'l-bilâdi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye: Şimâlû'l-memleke*, Riyad 1397/1977, I, 378-379; III, 1023; A'yânü's-Şî'a, I, 306-323; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medîne), VI, 87-91; VII, 247-250; Mahmud Esad, *İslâm Tarihi*, s. 749 vd.; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, II, 327-328; M. Bâkır es-Sadr, *Fedek fi't-târîh*, Beyrut 1987; Mahmud Şükrî el-Âlûsî, *Muhtasarû'l-Tuhfeti'l-işnâ 'aşeriyye*, İstanbul 1988, s. 244-246; Hasan el-Mustafavî, *el-Hakâ'ik fi'târîhi'l-İslâm ve'l-fiten ve'l-aḥdâs*, Kum 1410, s. 180-193; M. M. Hasan Şürrâb, *el-Me'âlimü'l-eşre fi's-sünne ve's-sîre*, Dimaşk - Beyrut 1411/1991, s. 215-217; Âtik b. Gays el-Belâdî, *Mu'cemû me'âlimi'l-Hicâz*, Mekke, ts., VII, 23-28; Abdülcebbâr er-Rifâi, "Mu'cemû mâ kütibe 'an Fâtimate'z-Zehrâ", *Türâsûnâ*, IV/14, Kum 1409, s. 57-104; J. Schleifer, "Fedek", *İA*, IV, 537.

HÜSEYİN ALGÜL

FEDERAL ALMANYA

(bk. ALMANYA).

FEHİM, Süleyman

(bk. SÜLEYMAN FEHİM).

FEHİM-i KADİM

(فہیم قدیم)

(ö. 1057/1647)

Divan şairi.

Asıl adı Mustafa, mahlası Fehîm'dir. Ailesi hakkında fazla bilgi bulunmayan Fehîm'in babasının muhtemelen Halep asıllı olduğu, İstanbul'da Tahtakale'de veya Parmakkapı'da unculuk yahut kurabiyecilik yaptığı bilinmektedir. Fehîm'e bu sebeple "Uncuzâde" denildiği gibi XIX. yüzyılda hoca olarak büyük şöhrete sahip bulunan ve Fehîm'e hayranlığı dolayısıyla aynı mahlası kullanan Süleyman Fehîm Efendi ile karıştırılmaması için "Kadîm" sıfatıyla anılmaktadır.

Doğum tarihi kaynaklarda 1037 (1627) olarak gösterilmektedir. Fehîm'in yakın dostu olan Evliya Çelebi onun on yedi on sekiz yaşlarında divan tertip ettiğinden bahseder. Ancak çeşitli kaynaklar ve edebiyat tarihleri Fehîm'in bir "harika çocuk" olduğu fikrini benimsemiş gibi görünseler de onun 1640'ta ölen IV. Murad için söylediği ünlü kasidenin on iki on üç yaşlarındaki bir çocuk tarafından söylenmiş olması pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca *Şehrengîz*'ini 1041'de (1631) yazdığı göz önünde tutulursa doğum tarihini daha önceki yıllara götürmek icap eder.

Tahsili ve yetişmesi hakkında da fazla bilgi bulunmayan Fehîm'in Arapça'yı muhtemelen ailesinden ana dili olarak öğrendiği, düşürdüğü Farsça bir tarihe göre pek genç sayılabilecek bir yaşta Örfî-i Şîrâzî divanını istinsah etmesinden (*Fehîm-i Kadîm*, s. 718-719) ve kendi şiirlerinde Farsça'yı da iyi bildiği anlaşılmaktadır.

Fehîm'in kısa hayatı talihsizlikler içinde geçmiş görünmektedir. Onun bir süreye kâtiplik yaptığı, daha sonra Kudüs, Mekke, Medine, Edirne ve son olarak da Mısır'da bulunduğu bilinmektedir. Mısır'a gitmeden önce yazdığı bazı şiirlerinde talihsizliğinden, Anadolu'da mevki sahiplerinin değer bilmezliklerinden, bu ülkenin kötülüğünden, buradan kur-

ulma arzusundan ve şairlerin rezilliklerinden şikâyet eden Fehîm, Bosnalı Mezâkî Süleyman Efendi'nin teşvikiyle, büyük bir ihtimalle 1644 yılında Mısır'a vali tayin edilen Eyüp Paşa'nın maiyetine katılır. Bir kısım şiirlerinden Mısır'da bir süre rahata kavuştuğu anlaşılan Fehîm zamanla buradan da sıkılır ve İstanbul'a duyduğu hasreti dile getirmeye başlar. Bu hasret ve gurbetten dolayı içkiye müptelâ olur. Çevresindekiler bu duruma fazla tahammül edemeyip yine Mezâkî'nin araya girmesiyle onu valinin gözünden düşürürler. Bağışlanması için Eyüp Paşa'ya yazdığı tahmin edilen bir kasidesinde etrafındakilerin dedikodularını yüzünden gurbetten sıkıldığını belirten Fehîm, nihayet Mısır Kalesi dizdârı Mehmed Ağa'nın sağladığı imkânlarla Mısır hazinesini İstanbul'a götüren bir kafileyne katılır. Kendi ifadesiyle "Mısır zindanı"ndan kurtulup "vatan-ı aslî" dediği İstanbul'a hareket eder. Ancak bu arzusuna kavuşmadan sırtma veya muhtemelen veba sebebiyle, Müstakimzâde'nin verdiği "vefât-ı şâir" terkinin gösterdiği 1057 (1647) yılında Konya'nın II. gın kazasında vefat eder. Evliya Çelebi mezarının şehirdeki caminin mihrabı önünde bulunduğunu kaydetmektedir.

En güzel şiirlerinden biri kabul edilen "rûz u şeb" redifli kasidesini na't olarak kaleme alan, en hacimli şiirini on iki imam için yazan, ilhamında Mevlevîlik'le ilgili unsurların geniş yer tuttuğu Fehîm kelimenin tam anlamıyla bir bohem yaşayışına sahip, hoşsohbet, tok sözlü, mustarip ruhlu bir şairdir. Bazı kaynaklar iki rubâisine dayanarak onun kekeme olduğunu da kaydederler.

Sadece bir mecmuada tesbit edilen bir kayda göre Fehîm başlangıçta Dakîki mahlasıyla şiirler söylemiş ve bu mahlasla bir divan teşkil etmiştir (Küçük, s. 91). Ancak daha sonra bu divanı yakmış ve Fehîm mahlasıyla yeni şiirler yazmıştır. Bunun doğruluğu tesbit edilebilirse Fehîm'in yaş meselesinin daha açık şekilde ortaya çıkacağı düşünülebilir.

Bir divan şairi olarak Fehîm'in en büyük özelliği kendine has bir üslûp sahibi olmasıdır. Divan şiirinde genellikle kalıplaşmış biçimde tasvir edilen çevre bile onun gazellerinde pitoresk tasvirler ve günlük vak'alarla oldukça tabii bir şekilde yer alır. Bunda, sebk-i Hindî'nin yeni anlatım şekilleri ararken halk yaşayış ve söyleyişini şiire sokan ifade tarzının da tesiri vardır. Pek çok şiirinde görülen ıstırap terennümleri, divan şiiri-

nin genel olarak benimsediği bir tutum veya sebk-i Hindî'ye has bir özellik de-ğil mizacının ve kendi hayatının şiire aksetmesi şeklinde görülmektedir. Ayrıca şiirlerinde esas olarak kendi iç dünyasını anlatan şair düşünce yerine muhayyileyi, dış dünyadan çok insanın heyecan ve kederlerini esas temalar tarzında benimseyen sebk-i Hindî'nin de divan şiirindeki ilk büyük temsilcilerindendir. Bu üslubun bir başka özelliği olan söz sanatlarının yerine mâna sanatlarını tercih etme yolunu benimseyen Fehîm şiirinde fazla sözden kaçınıp kısa ve dolgun söyleyişi tercih etmiş, aynı zamanda کافی ve terdiflerle de yenilikler ortaya koymuştur.

İran şairi Örfî'nin tesirinde kalarak yetişen ve erken vefat ettiği için tanınmış şairler gibi kabiliyetini tam olarak geliştirme fırsatı bulamayan Fehîm'in Nâilî, Neşâtî, Vecdî, Tıflî, Fasîh, Sürûrî, Nâbî, Cevrî, Nahîfî, Şeyh Galib, Nevres-i Kadîm, Enderunlu Vâsîf, Nâmîk Kemal ve bütün Encümen-i Şuarâ şairlerini içine alan oldukça geniş bir etki alanı vardır. Özellikle "rûz u şeb" redifli na'tı, başta Neşâtî olmak üzere divan şiirinin en büyük na't şairi Nazîm, Şeyh Galib ve İzzet Molla tarafından tanzîr edilmiş, ancak hiçbirini ne teknik açıdan ne de hayal ve mâna zenginliği bakımından örneğine yaklaşabilmiştir.

Eserleri. 1. *Divan*. Fazla hacimli olmayan eserde on yedi kaside, biri terciibend, üçü terkihibend, biri tazmin olmak üzere beş musammat, on altı kıta, 293 gazel, elli altı rubâî ile Farsça üç gazel, iki kıta ve üç rubâî vardır. İlk şiiri olan "rûz u şeb" redifli elli iki beyitlik na'tı sözün ilk kısmında "mîhr ü meh" kelimelerini, son kısmında da "rûz u şeb" redifini ih-

tiva eden ve Mehmed Çavuşoğlu'nun "çâr ender çâr" diye adlandırdığı bir teknikle yazılmıştır. Elli altıncı rubâisi, Türk edebiyatında müstezad rubâînin nâdir örneklerinden biridir. Divanın İstanbul kütüphanelerinde otuzdan fazla nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. İÜ Ktp., TY, nr. 1456, 2932, 3765/5, 5530; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 354; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2679, Nâfiz Paşa, nr. 1924; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2673/3). İlk olarak Sadettin Nûzhet Ergun tarafından neşredilen divan üzerinde (İstanbul 1934) Tahir Üzgör doktora çalışması yapmıştır. Fehîm'in hayatı ve şahsiyetinin ele alındığı bir incelemeyle birlikte divanın tenkitli metnini ortaya koyan Üzgör, şiirleri de günümüz Türkçe'siyle nesre çevirmiştir (Ankara 1991). 2. *Şehrengîz*. Fehîm'in, mesnevi kısımları aruzun "feilâtün mefâilün feilün" kalıbıyla yazılan *Şehrengîz*'i İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir yazma içinde yer almaktadır (TY, nr. 2932, vr. 60^a-64^b). Başta dört rubâî, 116 mesnevi beyti, ardından başka bir rubâî; sonra kendisi dahil olmak üzere çeşitli kişiler hakkında yazdığı genellikle beşer mesnevi beytinden ibaret yirmi parçadan meydana gelen 104 beyit, beş beyitlik bir gazel, mesnevi tarzında on sekiz beyitlik bir hâtime, beş beyitlik bir kıta, beş beyitlik bir gazel, ayrıca yedi beyitlik bir başka gazel olmak üzere tertip edilmiştir. Divanında Nedîm'i müjdeleyen bir çapkınlık sınırında kalan Fehîm bu eserinde müstehcenliğün bayağılığına iyice düşmüş görünmektedir. 3. *Bahr-ı Tavîl*. Fehîm'in, doksan yedi "feilâtün" tef'ilesinden meydana gelen ilk bölümden sonra sırasıyla Arap, Arnavut, Ermeni, Rum, Yahudi, Tatar, Acem, Kürt, Türk ve kendi ağzından olmak üzere el-

lişer tef'ileye yakın on bölümden ibaret bu eseri de *Şehrengîz*'inin bulunduğu yazma içindedir (vr. 65^a-66^b). Eser onun bir devamı gibi olup hemen hemen aynı derecede müstehcendir. 4. *Tercüme-i Letâif-i Kümmelîn*. Eski büyüklerin söylediği, saçma gibi görünen, fakat ibret verici mahiyette olan seksenden fazla latifenin bulunduğu eser dinî-tasavvufî nitelikteki latifelerle başlamakta, arada müstehcen latifelere ve Nasreddin Hoca fıkralarına da yer verilmektedir. Bu eser de aynı yazmanın içindedir (vr. 66^b-73^a). 5. *Durûb-ı Emsâl-i Türkî*. Yine aynı yerde bulunan eser (vr. 73^b-79^a) atasözlerini alfabetik sırayla vermekte ve yer yer müstehcenliğe kaçmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fehîm-i Kadîm: Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi (haz. Tahir Üzgör), Ankara 1991; Mücib, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 6189, vr. 31; Rızâ, *Tezkire*, İstanbul 1316, s. 79-80; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 257^b; Şeyhî, *Vekâyü'l-fuzalâ*, s. 174; Ahmed Gülşenî, *Şiue-i Tarikat-i Gülşeniyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 990, vr. 29^b-31^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 458, III, vr. 459^a-462^b; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, s. 419; Nâmîk Kemal, *Tahrîb-i Harâbât*, İstanbul 1304, s. 76; Gibb, *HOP*, III, 290; *Osmanlı Müellifleri*, II, 365; Sadeddin Nûzhet [Ergun], *Fehîm*, İstanbul 1934; Banarlı, *RTET*, bk. İndeks; Suzan Caferoğlu, *XVII. Asır Şairlerinden Mustafa Fehîm-i Kadîm: Hayatı ve Eseri, Divânının Tenkidli Neşri* (lisans tezi, 1941), İÜ Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü, T, nr. 128; Mutemer Negüs, *Fehîm-i Kadîm: Hayatı ve Eseri, Gazellerindeki İnsan Güzelliğine Ait Müsebbbehünbîhler* (lisans tezi, 1947), İÜ Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü, T, nr. 261; Halûk İpekten, *Naili-i Kadîm: Hayatı ve Edebi Kişiliği*, Ankara 1973, s. 77-87; a.mlf. v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 133; Ali Nihad Tarlan, "Şehrî", *TDED*, II/3-4 (1948), s. 228-229; Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu, "Fehîm-i Kadîm", *Diriliş*, sy. 15, İstanbul 1975, s. 69-74; Sabahattin Küçük, "Fehîm-i Kadîm Başka Bir Mahlas ile Şiirler Söyledi mi?", *Kaynaklar*, sy. 4, Ankara 1984, s. 90-92; Ali Canib Yöntem, "Fehîm", *İA*, IV, 538-539; M. Cavid Baysun, "Murad IV", a.e., VIII, 641; Ömer Faruk Akün, "Sürûrî", a.e., XI, 249-250; Abdülhakî Gölpinarlı, "Şeyh Galib", a.e., XI, 464.

TAHIR ÜZGÖR

FEHMÎ

(فہمی)

(1860-1915)

Osmanlı hattatı.

Fehîm-i
Kadîm
divanının
ilk ve son
sayfaları
(İÜ Ktp., TY,
nr. 5530)

